

Foto: Aivars Petriņš

1. ATTĒLS. Mājas strazds *Sturnus vulgaris*.

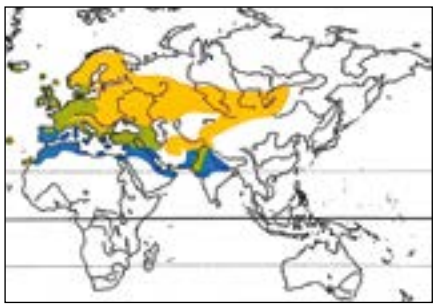
Mājas strazds – gada putns 2025

OSKARS KEIŠS,
oskars.keiss@lu.lv

Mājas strazds *Sturnus vulgaris* ir viens no zināmākajiem putniem Latvijā (1. attēls). Tā ir parasta putnu suga Eiropā, ligzdo līdz pat Baikāla ezeram Sibīrijā, izplatības dienvidu robeža iet caur Mongoliju, Indijas ziemeļrietumiem, Afganistānu, Pakistānu, Irānu, Irāku un Turciju (2. attēls). Mājas strazds ir introducēts Ziemeļamerikā, Austrālijā, Jaunzēlandē un Dienvidāfrikā un tur vismaz vietām uzskatāms par invazīvu sugu, kas konkurē ar vietējām dobumperētāju putnu sugām un negatīvi ietekmē tās (piemēram, Ziemeļamerikā; Blackwell *et al*. 2024). Tomēr dzimtenē tas dažviet kļuvis rets un ir iekļauts aizsargājamo sugu sarakstā Lielbritānijā, kā arī vairākās Vācijas federālajās zemēs (Grüneberg *et al*. 2015). Mājas strazda populācijas lejupslīdi skaidro ar pesticīdu lietošanu lauksaimniecībā jau 20. gs. 60. un 70. gados; tā ietekmējusi ziemošanas apstākļus un tādējādi arī populācijas, piemēram, Somijā (Koskimies 1989).

Mājas strazds ir viens no Latvijas gājputniem, kura sinantropais dzīvesveids padara to par vienu no mūsu pavasara vēstnešiem. Dabiskā ainavā mājas strazdi ligzdo koku dobumos (piemēram, Wesołowski 2021; 3. attēls), un cilvēki to ligzdošanai izliek būrus (4. attēls), sākotnēji gan tīri merkantilu nolūku vadīti – lai ēstu būros mītošo strazdu olas un mazuļus (Skandināvijā un Itālijā, bet varbūt arī citur Eiropā – MacPherson 1897, cit. pēc Schrubb 2013). Pēc gavilēm par pavasara iestāšanos ar strazdu svilpošanu cilvēki parāda savu duālo

2. ATTĒLS. Mājas strazda *Sturnus vulgaris* izplatības areāls (no Del Hoyo *et al*. 2009). Ar dzeltenu parādīts ligzdošanas, ar zilu – ziemošanas areāls.

dabu, uzskatīdami mājas strazdus par kaitēkļiem, kas nolasa ķiršus… Nemaz nerunājot par Dienvideiropas valstīm, kur mājas strazdus medī un no tiem taisa pastēti.

Pētījumi

Fenoloģija

Atpazīstamības dēļ par šīs sugas pavasara atgriešanās fenoloģiju ir pieejami pat tik seni dati kā no 1830. gada pavasara no Kurzemes (von Middendorff 1855, 5. attēls). Šādu vēsturisku datu esamība ļāvusi mums novērtēt, kā ir mainījusies mājas strazda atgriešanās Eiropā teju gadsimta laikā – no 1922. gada līdz 2017. gadam (Dinsbergs *et al*. 2023). Popularitātes dēļ mājas strazds ir bijis arī viena no piecām putnu sugām, par kuru atlidošanu Latvijas Ornitoloģijas biedrība 1987. gadā presē aicināja ziņot (Celmiņš, Strazds 1987; Strazds, Baumanis 1987; 7. attēls) – tā bija viena no pirmajām, ja ne pati pirmā publiskā LOB kampaņa plašai publikai. Tika saņemtas 978 anketas, par mājas strazdu tika ziņots visvairāk – 952 anketās (Celmiņš 1989).

Gredzenošana

Mājas strazds ir bijis arī pirmais putns, ar kuru sākās putnu gredzenošana – dāņu skolotājs Hanss Kristians Korneliuss Mortensens 1899. gada 5. jūnijā mājas strazdam uzlika pirmo gredzenu ar gravējumu "VIBORG 1". Gredzenošanas mērķis bija noskaidrot, uz kurieni mājas strazdi aizlido ziemā (Preuss 2001). Pirmajā gadā Mortensens apgredzenoja 165 mājas strazdus, lielākoties pieaugušos putnus, ko noķēra būros (Preuss 2001). Mūsdienās putnu gredzenošana vēl arvien ir izplatīta pētījumu metode, lai ar vienkāršu paņēmienu unikāli iezīmētu putnus un varētu izsekot šos indivīdus.

Būru parauglaukumi

Kā jau minēts – pētnieku, tādu kā Mortensena – būri nesākās tukšā vietā. Taču, pateicoties vieglai ligzdu pārbaudei būros, mājas strazdu pētījumi ir izplatīti daudzās valstīs (piemēram, Stresemann 1948; Solonen *et al*. 1991; Svensson 2004; Blackwell *et al*. 2024). Arī Latvijā strazdu būru izlikšana ir bijusi populāra. Māris Čauns (1987) uzsāka to standartizēt monitoringa nolūkiem, kā arī apkopoja un publicēja pirmos rezultātus par 14 parauglaukumiem, no kuriem visi, izņemot vienu, bija Rīgā vai uz rietumiem no Rīgas. Vienīgais parauglaukums uz austrumiem no Rīgas bija mans parauglaukums Zeltalejā pie Gulbenes (Čauns 1990). Mājas strazdu ligzdu pārbaudes būros dod neatsveramu informāciju par strazdu ligzdošanas fenoloģiju un sekmēm, īpaši, ja šos datus ievāc gadu no gada vienā un tajā pašā vietā. Tāpat pieeja mājas strazdu ligzdām un perējošajiem putniem ļauj veikt pētījumus, kas saistīti ar mājas strazdu fizioloģiju un parazitoloģiju (piemēram, Rimša *et al*. 2024).

Migrācijas un orientācija

Putnu migrāciju izpētē mājas strazdi ir ne tikai bijuši pirmie apgredzenotie putni, bet arī nozīmīga eksperimenta dalībnieki par putnu orientāciju, kurā strazdus no Nīderlandes rudens ceļošanas laikā pārveda uz Šveici un novēroja, kā atšķiras jauno un veco strazdu migrācija no Šveices (Perdeck 1958). Īsos vārdos – jaunie putni aizlidoja migrācijas virzienā uz Spāniju, turpretī vecie koriģēja migrācijas virzienu pēc pārvešanas un lidoja uz parastajām ziemošanas vietām.

Tāpat mājas strazds ir labi zināms kā suga, kas pēc ligzdošanas veic starpmigrāciju – piemēram, strazdi no Latvijas uzreiz pēc mazuļu izvešanas aizlido apmēram pusceļu uz ziemošanas vietām, lai tur barotos un turpinātu migrāciju tikai rudenī. Tomēr, kā izrādījās mūsu pētījumā (Vīgants *et al*. 2023), tā patlaban rīkojas tikai Austrumlatvijas mājas strazdi no Zeltalejas parauglaukuma pie Gulbenes. Daudzi Kurzemes strazdi starpmigrāciju neveica.

Sabiedrības izglītošana

Putnu dienas skolās

Mājas strazds ir bijis arī pateicīga mērķa suga sabiedrības izglītošanā – jau Latvijas brīvvalsts laikā rīkotajās meža un putnu dienās notika putnu būrīšu izlikšana, un laba daļa šo būru bija tieši strazdu būri. Taču, kā presē 20. gs. 60. gados ir rakstījis Jānis Baumanis – ar putnu "dienām" ir par maz – ir vajadzīgs putnu "gads", jo būri ir jātīra, jāremontē, kā arī – ja

Foto: Ieva Vavilova

3. ATTĒLS. Mājas strazds ir dobumperētājs.

Foto: Jānis Ločmelis

4. ATTĒLS. Strazdu būru izlikšana vēl arvien ir izplatīta.

Foto: Ance Priedniece

6. ATTĒLS. Mājas strazds aprīkots ar ģeolokatoru.

Gada putns 2025

Strazdu būru parauglaukumi

2025. gadā Latvijas Ornitoloģijas biedrība par gada putnu ir izvēlējusies mājas strazdu. Sabiedrības izglītošanā mēs esam iecerējuši aktīvi iesaistīt skolas – ar pareizi konstruētu būru izgatavošanu un datu ievākšanu par to, kas šajos būros ligzdo. Vislabākos rezultātus sniegtu tāda skola, kas spētu nodrošināt 20 būru izgatavošanu un būru pārbaudes pēc Māra Čauna metodēm (Čauns 1987). LOB piedāvās izglītojošu lekciju un padomus būru izgatavošanā un izlikšanā. Taču skolā pašā jābūt pētniekam, kas būs atbildīgs par būru pārbaudēm (kontrolēm) un datu reģistrāciju katrā būrī.

gribam iegūt noderīgus datus zinātnei – regulāri jānovēro būru iemītnieki, turklāt ziņas arī **jāpieraksta**.

Laikā, kad skolēnu zinātniskie darbi (ZPD) vēl nebija obligāti, es ar Māra Čauna (1987) metodēm veicu pētījumu, kurš tika atzinīgi novērtēts Baltijas skolēnu zinātnisko darbu konferencē Rīgā 1992. gadā (Keišs 1992). Šādu nelielu pētījumu aktualitāte mūsdienās nav mazinājusies, jo mūsu zināšanas par dzīvnieku, to skaitā mājas strazdu, populācijām ir pilnīgas tikai tad, ja aptver pēc iespējas plašāku ģeogrāfisko areālu ar pēc iespējas vairākiem novērojumu punktiem. Šī ir lieliska iespēja veikt jēdzīgus ZPD.

Sturnus vulgaris.

87	Kama	60½	**1851**, V. 5. VIII. 3.
87	Bel-Osero	60½	**1851**, IV. 12.
87	Bel-Osero	59¾	**1851**, IV. 15.
87	Kama	59½	**1851**, III. 22.
87	G. Kostroma	58½	**1851**, IV. 8.
87	Livland (Pernau)	58½	**1851**, IV. 4.
87	Kama	58	**1851**, III. 26.
87	Osthang des Ural	57¾	**1851**, IV. 1.
87	Fl. Tobol	57½	**1851**, IV. 2.
80;3.	Kurland	57½	**1830**, III. 4. **31**, III. 3. **32**, III. 9. **33**, III. 18. **37**, III. 1. **39**, III. 18. **40**, III. 23. sp. **41**, III. 7 **42**, III. 1. **43**, III. 8. **44**, III. 23. sp. **45**, III. 22. **46**, II. 17. fr. **47**, III. 14. **48**, III. 3. **49**, II. 24. fr. **50**, II. 18. fr. **51**, III. 4. **52**, III. 9. Durchschnittlich X. A.
M.	Ural (Jekaterinburg)	57	**1848**, III. 31.
87	Kostroma	57	**1851**, III. 9.

5. ATTĒLS. Mājas strazda *Sturnus vulgaris* atlidošanas laiks pavasarī Kurzemē 1830.–1852. gadā (no Von Middendorff 1855, 39. lpp.).

Novērojumi

Mēs gribam pievērst uzmanību arī putnu, it īpaši mājas strazdu, gredzenošanai. Patlaban Latvijas Universitātes MDZF Bioloģijas institūtā notiek mājas strazdu padziļināta izpēte (Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo pētījumu projekts "Gājputni kļūst par nometniekiem – migrējošo putnu uzvedības maiņa, pielāgojoties globālajām pārmaiņām", Nr. LZP-2023/1-0233). Šīs izpētes laikā vienā no pētījumu posmiem mājas strazdi tiek aprīkoti ar ģeolokatoriem (6. attēls) un gredzenoti ar krāsainiem gredzeniem. Tā kā mājas strazdu ligzdošanas dispersija ir ievērojama, mēs esam ieinteresēti uzzināt par ikviena gredzenota mājas strazda un arī jebkura cita putna atradumu. Par mājas strazdiem ar krāsainiem gredzeniem aicinu ziņot man personīgi e-pastā: oskars.keiss@lu.lv, it īpaši tādēļ, ka, lai atgūtu ģeolokatoru, mēs esam gatavi braukt pie atrastā strazda, to noķert un ģeolokatoru noņemt. Tikai tā ir iespējams iegūt ģeolokatorā uzkrātos datus, jo šī ierīce tos nespēj pārraidīt.

Katrs mājas strazda novērojums ir svarīgs – lūdzu, ziņojiet par tiem dabas novērojumu portālā Dabasdati.lv! Paldies!

Mājas strazda gada putna akciju atbalsta Valdis Zariņš un SIA "Simbaro".

7. ATTĒLS. Latvijas Ornitoloģijas biedrības anketa par gājputniem, 1987. gadā publicēta presē.

Literatūra

Blackwell B. F., Pfeiffer M. B., Hoblet J. L., Buckingham B. N. 2024. Use of nest boxes by European Starlings (*Sturnus vulgaris*): Effects of perceived nest predation risk. *The Wilson Journal of Ornithology* 136 (1): 17–35.

Celmiņš A. 1989. Piecu putnu sugu atlidošana Latvijā 1987. gada pavasarī. *Putni dabā* 2: 72–88.

Celmiņš A., Strazds M. 1987. Gājputni 1987. *Pionieris* (20.03.1987.): 23–24.

Čauns M. 1987. Ornitoloģiskā monitoringa putnu būrīšu parauglaukumu apsekošana un novērojumu reģistrācija. *Putni dabā* 1: 70–77.

Čauns M. 1990. Mājas strazda *Sturnus vulgaris* monitorings Latvijā. *Putni dabā* 3: 156–158.

Dinsbergs I., Keišs O., Briedis M. 2023. Spring phenology is advancing at a faster rate than arrival times of Common Starling. *Journal of Ornithology* 164 (2): 367–375.

Grüneberg C., Bauer H. G., Haupt H., Hüppop O., Ryslavy T., Südbeck P. 2015. Rote Liste der Brutvögel Deutschlands. *5. Fassung* 30: 19–67.

del Hoyo J., Elliott A., Christie D. (eds.) 2009. Handbook of the Birds of the World. Volume 14: Bush-shrikes to Old World Sparrows. Barcelona: Lynx Edicions.

Keišs O. 1992. Changes in the quantity of population and breeding success in Common Starling (*Sturnus vulgaris* L.) in census plot (1987–1991). Proceedings of the 8th Baltic States Conference The Schoolchildren Research Societies April 24–26, 1992. Riga, Latvia (published by the Ministry of Education and University of Latvia): 7–8.

Koskimies P. 1989. Distribution and numbers of Finnish breeding birds. Appendix to Suomen Lintuatlas. Helsinki: Lintutieto, 76 pp.

von Middendorf A. T. 1855. Die Isopiptesen Russlands. Grundlagen zur Erforschung der Zugzeiten und Zugrichtungen der Vögel Russlands. *Mémories de l'Académie des Sciences de St Pétersbourg – VI Série Sciences Naturelles* 8: 1–143. https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/fddc718b-e173-40a4-9da9-12512b950358/content.

Perdeck A. C. 1958. Two types of orientation in migrating starlings, *Sturnus vulgaris* L., and chaffinches, *Fringilla coelebs* L., as revealed by displacement experiments. *Ardea* 46: 1–37.

Preuss N. O. 2001. Hans Christian Cornelius Mortensen: Aspects of his life and of the history of bird ringing. *Ardea* 89 (1): 1–6.

Rimša A., Schmid R., Ilgaža A., Briedis M., Keišs O., Hahn S. 2024. Haemosporidian parasites (Apicomplexa, Haemosporida) of breeding common starling *Sturnus vulgaris* in Latvia. *Wildlife Biology* 2024 e01293: 1–9.

Shrubb M. 2013. Feasting, fowling and feathers: A history of the exploitation of wild birds. London: A & C Black.

Solonen T., Tiainen J., Korpimäki E., Saurola P. 1991. Dynamics of Finnish Starling *Sturnus vulgaris* populations in recent decades. *Ornis Fennica* 68 (4): 158–169.

Strazds M., Baumanis J. 1987. Pa pusei jokojot, tomēr nopietni: zinātnieki lūdz palīdzēt. *Padomju jaunatne* 57 (21.03.1987.).

Stresemann E. 1948. Geschichte des Starenkastens. *Ornithologischer Beobachter* 45 (5): 169–179.

Svensson S. 2004. The recent decline of the starling *Sturnus vulgaris* population in Sweden: a 22-year nest-box study. *Ornis Svecica* 14 (1–2): 28–46.

Vīgants V., Keišs O., Dinsbergs I., Jaunzemis V., Zacmane E. M., Priedniece A., Briedis M. 2023. Migration strategies, performance and annual activity budget in a short-distance migrant, the common starling *Sturnus vulgaris*. *Journal of Avian Biology* 2023 (5–6): p. e 03080.

Wesołowski T. 2021. Natural nest sites of the European Starling *Sturnus vulgaris* in a primeval temperate forest. *Bird Study* 68 (2):145–156.

Summary

Common Starling named Bird of the Year 2025 in Latvia /Oskars Keišs/

The Latvian Ornithological Society has chosen the Common Starling *Sturnus vulgaris* as Bird of the Year 2025. It is a common, well known European species, yet it is in decline in some countries (it has protected status in Great Britain and several federal states of Germany). Putting up nest boxes for this insectivorous species is popular, but the species' relationship with man is rather complex: migrating flocks are often considered pests, and Common Starlings are also hunted and consumed in Southern Europe. The Common Starling was the first subject of bird ringing for scientific purposes that was started in 1899 by the Danish schoolteacher Hans Christian Cornelius Mortensen. The first Common Starling study plots with nest boxes in Latvia were created in the 1980s. In 2020, an extensive research project was started by the Laboratory of Ornithology of the Institute of Biology of the University of Latvia. In 2025, there is a plan to launch an educational programme in schools and promote a creation of additional study plots.